

1. Stark R. A Theory of Religion / R. Stark, W. S. Bainbridge. – New Brunswick ; New Jersey : Rutgers University Press, 1987.
2. Stark R. The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation / R. Stark, W. S. Bainbridge. – Berkeley : University of California Press, 1985. – P. 56.
3. Сафронов Р. Современные социологические теории религии в США и Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.intelros.ru/pdf/religiovedcheskie_issledovaniya/1-2-2009/04.pdf
4. Iannaccone L. R. Religious practice: a human capital approach / L. R. Iannaccone // Journal for the Scientific Study of Religion – 29 (1990) [Elektronik resourse]. – Mode of access : http://csrs.nd.edu/assets/50013/religious_practice_a_human_capital_approach.pdf
5. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики : пер. с франц. П. Бурдые ; отв. ред. перевода и сост. Н. А. Шматко. – М. : Ин-т экспериментальной социологии ; СПб. : Алтея, 2007. – С. 54.
6. Iannaccone L. R. The consequences of religious market structure: Adam Smith and the economics of religion / L. R. Iannaccone // Rationality and Society. – 1991. – № 3. – P. 156–177.
7. Snow D. A. The Convert as a Social Type / Snow D. A. and Machalek R. // Sociological Theory. – [in R. Collins (Ed.)]. – San Francisco, 1983. – № 1. – P. 259–289.
8. Travisano R. V. Alternation and Conversion as Qualitatively Different Transformations R. V. Travisano // Social Psychology Through Symbolic Interaction. – [in G. P. Stone and H. A. Faberman (eds)]. – 1970. – P. 594–606.
9. Iannaccone L. R. Why strict churches are strong / L. R. Iannaccone // American Journal of Sociology. – 1994. – № 99. – P. 1180–1211.
10. Iannaccone L. R. Religious practice: a human capital approach / L. R. Iannaccone // Journal for the Scientific Study of Religion – 1990. – № 29 [Elektronik resourse]. – Mode of access : http://csrs.nd.edu/assets/50013/religious_practice_a_human_capital_approach.pdf

Миронович Дмитро. Релігійний капітал: теоретичні підходи та особливості операціоналізації. У статті розглянуто основні положення концепції релігійного капіталу та теорії раціонального вибору. Запозичуючи економічну перспективу й термінологію, автори теорії раціонального вибору Л. Іанаконне, Р. Старк і Р. Фінк, розвивають новий підхід до аналізу релігійної участі. Розгляд релігійного участі та практик у руслі інструментальної раціональності відрізняється від наявних у межах теорії секуляризації уявлень щодо релігійної свідомості як ірраціональної або, принаймні, нерациональної. Запропонований підхід дає можливість пояснювати закономірності конфесійної мобільності, міжрелігійних шлюбів, зміни релігійної приналежності тощо.

Ключові слова: релігія, релігійний капітал, релігійна участь, теорія раціонального вибору, релігійний ринок.

Myronovych Dmytro. Religious Capital: Theoretical Approaches and Features of the Operationalization.

The author considers features of conceptions of religious capital and theory of rational choice. The concept of religious capital (by L. Iannaccone, R. Stark and R. Finke) uses the economic approach and terminology to develop and test a new model of religious participation. The model explains observed patterns in denominational mobility, religious intermarriage, conversion ages, the relationships between church attendance and contributions. Throughout this paper we are discussed the sources of the religious capital approach, as it evolved from social and cultural capital to be applied specifically to religious participation and interaction. The concept of religion capital sidesteps questions related to the sense and value side of religion, it nevertheless illuminates a great many issues; denominational mobility, religious intermarriage, the timing of conversions etc.

Key words: religion, religious capital, religious participation, theory of rational choice, religious market.

УДК 316.621

Олена Мурадян

Життєві стратегії особистості в умовах соціальних змін: соціологічний аналіз

Транзитивний характер суспільства, що характеризується динамікою інституційної структури, надає важливе значення адаптаційного підходу до аналізу життєвих стратегій в умовах соціальних змін. У статті розглянуто основні підходи до вивчення життєвих стратегій особистості, їх структурних елементів. Увагу зосереджено на об'єктивних та суб'єктивних сторонах процесу побудови життєвих стратегій й методологічних особливостях їх вивчення. Життєва стратегія розуміється як засіб планування особистістю власного життя, що

складається з попереднього конструювання способу життя (вибір цілей, пріоритетів), його реалізації (практики суб'єкта, спрямовані на реалізацію життєвих потреб і розв'язання ситуацій, що виникають); задоволеності життям (самооцінки досягнутого).

Ключові слова: життєві стратегії особистості, адаптація, діяльнісно-активістський підхід.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах глобальних соціальних змін, що відбуваються на інституційному та діяльнісному рівнях і стосуються складу соціальної системи, зв'язків її елементів (соціальних норм, інтересів, цінностей, ідей та взаємодій тощо) її меж і функцій, її соціального оточення, особливої вагомості набуває дослідження життєвих стратегій індивідів. Важливість означеного розгляду обумовлюється тим, що найбільш розповсюджені життєві стратегії показують ступінь адаптації індивідів та окремих соціальних груп до наявної соціально-економічної ситуації в суспільстві, змін у всіх сферах життя, у нормативній та ціннісній системах та виражає певні очікування майбутнього, тобто є відображенням домагань суб'єкта й ступеня їх реалізації в реальних умовах.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Важливого значення розгляду означеної проблематики у своїх дослідженнях надають представники психологічного аналізу. Вони роблять основний акцент на різних аспектах формування життєвих стратегій особистості, розглядаючи цей процес 1) як проблему життєвого шляху (Б. Ананьєв, Ш. Бюлер, С. Рубінштейн); 2) як побудову часової перспективи (О. Бекасов, О. Кронік); 3) як побудову життєвої перспективи (Р. Кастенбаум, К. Левін, Л. Франк); 4) як вибудову певного життєвого сценарію чи стилю життя (А. Адлер, Е. Фромм); 5) як формування життєвої стратегії (К. Абульханова-Славська, Є. Демченкова, Т. Резнік, Ю. Резнік, Є. Смирнов). Слід зазначити, що концептуалізація поняття «життєва стратегія» вперше була здійснена К. Абульхановою-Славською. Автор визначає основні його характеристики, фактори формування та реалізації, а також здійснює типологію життєвих стратегій. Життєва стратегія, на її думку, полягає в способах зміни, перетворення умов, ситуацій життя відповідно до цінностей особистості [1].

Щодо соціологічного вивчення життєвих стратегій, то тут виокремлюється різні напрями. Найбільш поширеним є вивчення життєвих стратегій із позиції особистості, яка розглядається як активний суб'єкт стратегічного планування власного життя. Насамперед, це *феноменологічний підхід*, що акцентує увагу на критеріях ціннісної актуалізації життєвого простору (концепція суб'єктивності та інтерсуб'єктивності життєвої поведінки особистості – «життєвий світ» (П. Бергер, Т. Лукман, А. Шюц). По-друге, це представники *діяльнісно-активістського підходу*, які розглядають життєву стратегію як елемент діяльності людей, при цьому основною її якістю є *характер* активності (Е. Гіденс, М. Арчер, А. Турен, П. Бурд'є, П. Штомпка, Т. Заславська, С. Бабенко). Залежно від активності / пасивності (сукупності подібних виборів соціальними акторами певних дій у рамках їхнього повсякденного життя, що є поширеними в межах соціального середовища) індивідів будуються типології їхніх життєвих стратегій. Цікавим є погляд П. Бурд'є, який зауважує, що життєві стратегії конструюються людиною на основі габітусу та інших активів, проте це не значить, що люди не мають варіантів вибору та не повинні проявляти ініціативу й приймати рішення [1].

Другий напрям дослідження зосереджує увагу на об'єктивній стороні формування життєвих стратегій: вони задаються індивіду функціонуванням соціальних інститутів (наприклад побудова життєвих стратегій як процес отримання зайнятості та статусу (В. Шубкін).

Проміжне положення між означеними напрямками належить концепції життєвих планів особистості, у якій суб'єктивність життєвих стратегій є наслідком об'єктивних потреб суспільства та умов життя населення (М. Руткевич, Л. Рубіна).

Т. і Ю. Резнік життєву стратегію особистості розглядають як вибір пріоритетних напрямів свого розвитку залежно від перспективного та довготривалого орієнтування індивіда щодо свого майбутнього [2]. Однак інші дослідники зазначають, що ситуації постійних соціальних змін, наявих ризиків і трансформаційних перетворень у сукупності з аномічним станом суспільства не сприяють довготривалому плануванню свого життя, тому слід розглядати життєві стратегії як стратегії адаптації та виживання (Н. Наумова, Н. Давидова).

Серед українських дослідників цікавими є роботи С. Бабенко (життєві стратегії й соціальні практики в інституційному просторі суспільства в умовах трансформації) [3; 4], М. Кухтої (взаємозв'язок життєвих шансів та активнісного компонента життєвих стратегій) [5], А. Яреми (аналіз і

співвідношення поняття «життєва стратегія» із такими поняттями, як «успіх», «символічний капітал») [6] та ін.

Це далеко не повний перелік напрямів досліджень проблематики життєвих стратегій. До того ж так чи інакше до означеної проблематики звертаються з різних кутів: крізь призму потреб як важливої складової особистісної активності; ціннісних орієнтацій і цілей як ключових елементів життєвої стратегії; завдань та ресурсів як індикаторів, що репрезентують життєві цілі досягнення індивідів і груп.

Життєві стратегії аналізуються стосовно різних соціально-демографічних, економічних, професійних, поколінських груп тощо.

Мета й завдання. Мета статті – теоретичний аналіз та визначення різнорівневих факторів формування стратегій життя особистості за умов соціальних змін для подальшої можливості їх емпіричного вивчення в українському суспільстві. **Завдання** наукової розвідки – уточнити складники та процес побудови життєвих стратегій, виокремити його об’єктивні й суб’єктивні сторони, схематично візуалізувати складові частини життєвої стратегії особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз літератури та результатів емпіричних досліджень дає підставу виокремити й робити акцент на комбінуванні інституційного та активістсько-діяльнісного методологічних підходів до вивчення життєвих стратегій, що допомагає враховувати особливості наявних інституційних ресурсів і їх доступність у сукупності з потребами, ціннісними орієнтаціями, життєвими цілями, що виступають детермінантами побудови життєвої стратегії особистості. Це дає можливість говорити про суб’єктивну та об’єктивну сторони процесу, які називаються формуванням життєвої стратегії (рис. 1).

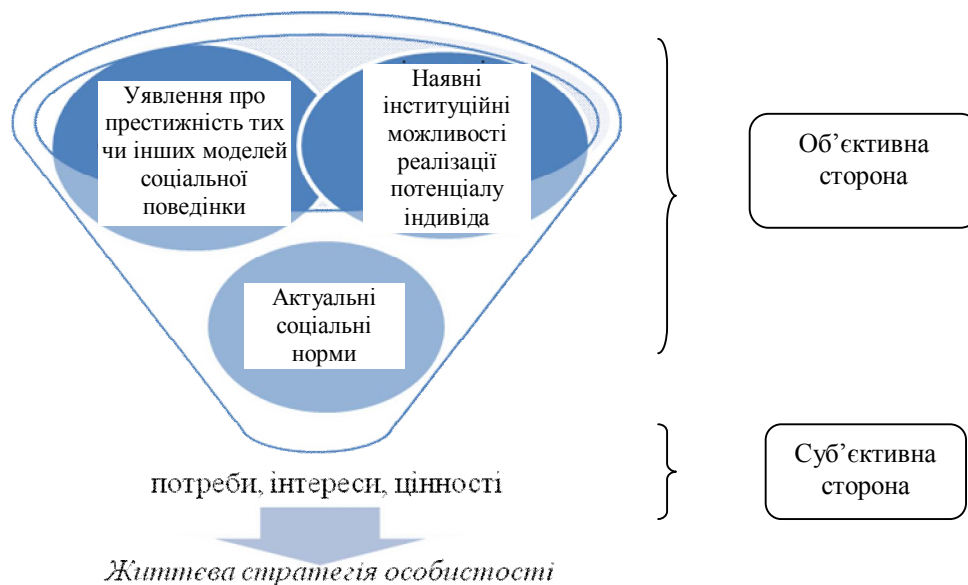

Рис. 1. Процес побудови життєвих стратегій

Під об’єктивну сторону підпадає середовище, у якому існують інституційні можливості реалізації потенціалу індивіда, де діють актуальні соціальні норми, уявлення про престижність тих чи інших моделей соціальної поведінки на рівні масової свідомості тощо. Суб’єктивна сторона є своєрідним фільтром у процесі побудови життєвої стратегії індивіда, що представлений потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями, життєвими цілями тощо.

Як зазначає багато авторів, у контексті соціологічного аналізу «життєва стратегія» є раціональним способом ставлення до життя. Спорідненими поняттями тут виступають такі поняття, як життєві цілі, життєві домагання, життєві цінності, життєві орієнтації тощо. Коротко визначимо їх. *Життєва ціль* являє собою ідеальний образ майбутнього результату діяльності щодо реалізації власних потреб. Пов’язаний із попереднім термін «життєві домагання» підкреслює роль та значення цілей, що самостійно встановлюються індивідом, на відміну від тих, які він має приймати та

досягати під тиском обставин. *Життєві орієнтації* являють собою загальні суб'єкт-об'єктні орієнтації індивіда щодо ситуацій своєї життєдіяльності. Важливим у зазначеному полі є також поняття, яке виражає реальні можливості, що надає людині суспільство для досягнення поставленої мети та формування життєвої стратегії, – *життєві шанси* індивіда – набір певних варіантів і способів побудови життя.

Отже, під життєвою стратегією в цій статті пропонується розуміти засіб планування особистістю власного життя, що складається з *попереднього конструювання способу життя* (вибір цілей, пріоритетів), його *реалізації* (практики суб'єкта, спрямовані на реалізацію життєвих потреб та розв'язання ситуацій); *задоволеності життям* (самооцінка досягнутого). Це складний комплекс соціальної, культурної й психологічної проекції індивіда на власне майбутнє. Схематично це відображено на рис. 2.

Важливо зауважити, що формування життєвої стратегії тісно пов'язано з функцією цілепокладання при наявності коротко- чи довготермінової мети, на досягнення якої спрямовується активність суб'єкта.

Слід пояснити, що ситуації, які повторюються та є соціально значущими, провокують потреби, – певні події життя – виступають об'єктом орієнтації особистості у часі й просторі. Оцінюючи досягнуте та при задоволенні інтересів особистості отримує емоціональне задоволення, що спонукає до довгострокового слідування обраній життєвій стратегії.

У структурі життєвих стратегій окремо слід виділити цінності й ціннісні орієнтації. Ціннісні преференції та їх ієрархія є домінуючим фактором при плануванні свого майбутнього й окремих соціальних практик, що, зі свого боку, пов'язані з наявними потребами індивіда, актуалізація яких приводить до вибору провідних життєвих цінностей.

Рис. 2. Складники життєвої стратегії в умовах соціальної, культурної та психологічної проекції індивіда на власне майбутнє

Життєві цінності розуміються як об'єкти, що мають цілеспрямовану значущість для членів соціальної групи. Відповідно до цього, ціннісні орієнтації включають у себе суспільне визнання певних цінностей та ціннісно орієнтований суб'єктивно значущий вибір особистості. Під ціннісними орієнтаціями автор розуміє атрибутивну якість людини, що сприяє її самоідентифікації з найбільш значущими для неї цінностями суспільства / групи, дає змогу зробити мотивований вибір, впливає на формування соціальних практик. У цьому виявляються сутнісний динамічний аспект ціннісних орієнтацій та їхня роль у формуванні життєвих стратегій.

Залежно від рівня соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, рівня і якості життя, що виступають умовами реалізації практик суб'єкта, впливу традицій та ідеології, можна виокремити сфери розповсюдження типів життєвих стратегій. Т. Резнік і Ю. Резнік виділяють найбільш розповсюджені типи життєвих стратегій (*стратегія життєвого благополуччя* та її аномальні форми (споживчо-накопичувальна, паразитарно-експлуататорська й ін.)), основою яких є рецептивна активність – активність щодо придбання; *стратегії життєвого успіху*, основою якої є мотиваційна активність – активність щодо досягнення – та розрахована на суспільне визнання; стратегія самореалізації характеризується творчою активністю, що спрямована на створення нових форм життя безвідносно до їх зовнішнього визнання / невизнання [2, 103].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення життєвих стратегій і стратегій поведінки соціальних акторів є важливим у ситуації соціальних змін, оскільки показують відтворення та зміну інституційної, діяльної й ціннісно-нормативної структур суспільства. Стратегія життя є динамічним утворенням, динаміка якої – результат реакції індивіда на зміни, передусім соціокультурного простору та подій у середовищі субкультурної мікрогрупи. Стан невизначеності й наявність великої кількості соціальних груп з обмеженим життєвим ресурсом і невисоким статусом як характеристики суспільства, у якому ми живемо, актуалізує увагу до адаптаційного підходу до аналізу життєвих стратегій та пошуку відповіді на питання: яка система ціннісних орієнтацій допомагає успішній внутрішній і зовнішній адаптації до наявних умов та соціальних змін, коли довгострокове планування є обмеженим? Подальший науковий аналіз буде спрямовано на вивчення життєвих стратегій залежно від чинників регіонального соціокультурного середовища – пограниччя; це надасть можливість побачити варіанти перспективного розвитку соціуму загалом та означеного специфічного регіону зокрема.

Джерела та література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская – М. : «Мысль», 1991. – 299 с.
2. Резник Т. Е. Жизненные стратегии личности / Т. Е. Резник, Ю. М. Резник // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru/data/381/829/1219/001_Reznik_100-105.pdf
3. Бабенко С. С. «Не-формальне суспільство»: життєві стратегії та соціальні практики в інституційному просторі суспільства, що трансформується / С. С. Бабенко // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства : наук. доп. і повідомл. III Всеукр. соціол. конф. / Соціол. асоціація України, Ін-т соціології НАН України ; за ред. М. О. Шульги, В. М. Ворони. – К., 2003. – С. 106–110.
4. Бабенко С. С. Жизненные стратегии и социальные практики: деятельностный потенциал трансформации постсоветского общества / С. С. Бабенко // Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу суспільства : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2002. – С. 57–64.
5. Кухта М. П. Взаємозв'язок життєвих шансів та активнісного компоненту життєвих стратегій / М. П. Кухта // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-311/special-and-industrial-sociology-311/7457-vzamozyazok-zhittvih-shansv-ta-aktivsnogo-component-zhittvih-strategy>
6. Ярема А. И. Соотношение понятий «жизненная стратегия», «успех», «символический капитал» в социогуманитарных науках / А. И. Ярема // Український соціум. – 2010. – № 3 (34). – С. 88–94.

Мурадян Елена. Жизненные стратегии личности в условиях социальных изменений: социологический анализ. Транзитивный характер общества, характеризующегося динамикой институциональной структуры, повышает роль адаптационного подхода к анализу жизненных стратегий в условиях социальных изменений. В статье рассмотрены основные подходы к изучению жизненных стратегий личности, их структурных элементов. Сосредоточено внимание на объективных и субъективных сторонах процесса построения жизненных стратегий и методологических особенностях их изучения. Жизненная стратегия понимается как средство планирования личностью собственной жизни, состоящий из предварительного конструирования

образа жизни (выбор целей, приоритетов), его реализации (практики субъекта, направленные на реализацию жизненных потребностей и разрешение возникающих ситуаций); удовлетворенности жизнью (самооценка достигнутого).

Ключевые слова: жизненные стратегии личности, адаптация, деятельностно-активистский подход.

Muradyan Olena. Life Strategies of the Individual in Terms of Social Change: a Sociological Analysis. Transitive nature of society, which is characterized by dynamics of institutional structure gives weight to the role of adaptive approach to the analysis of life strategies in the situation of social changes. The article reviews the main approaches to the study of individual life strategies and their structural elements. Attention is concentrated on the objective and subjective aspects of the process of developing life strategies and methodological features of the studies. Life strategy is a tool of planning the individual's own life, which consists of a preliminary design of way of life (choice of objectives, priorities) and its implementation (different social practices of the subject, aimed at implementation of the necessities of life and resolution of situations), life satisfaction (self-assessment).

Key words: life strategies of the individual, adaptation, personal activity approach.

УДК [316+351]:304.44

Марина Тімошук

Соціальна безпека в системі соціологічного знання

Здійснення теоретичного аналізу соціальної безпеки, із погляду різних наукових підходів, актуалізується вивченням соціальної безпеки як важливого інструменту щодо забезпечення життєдіяльності суспільства. До вивчення соціальної безпеки застосовано системний метод. З'ясовано сутність системи соціальної безпеки, у якій людина, суспільство й держава виступають одночасно її суб'єктом та об'єктом. Окреслено потребу у виокремленні «генералізуючого» виду безпеки для детального вивчення явищ соціальної безпеки.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, суспільство, держава, система.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність вивчення проблеми безпеки зумовлена такими факторами: по-перше, потреба в безпеці відіграє ключову роль у життєдіяльності людини, по-друге, її роль визначається тим, що небезпечні умови не сприяють продуктивній праці та відволікають від неї людей, які змушені витратити свої сили, ресурси й засоби на боротьбу із небезпеками. Не випадково Ш. Монтеск'є у своїй фундаментальній праці «Про дух законів» відзначив, що безпека – це перша форма свободи. Безпека створює необхідні передумови для споглядальної діяльності людей, покращення їхнього добробуту та збільшення суспільного багатства. Безпека – це складне соціальне явище, багатопланове й багатогранне у своїх структурних проявах, що відображають суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів. Одні з них намагаються забезпечити свою безпеку за рахунок інших або не рахуються з інтересами безпеки інших людей; мислять застарілими категоріями й егоїстичними цінностями. Звідси – обґрунтованість проблематики безпеки суб'єктивними позиціями, неоднозначними оцінками, фрагментарними судженнями. У методологічному плані важливо мати цілісне уявлення про безпеку як соціальне явище.

Однак дискусії та розходження думок у поясненні різних концепцій соціальної безпеки констатують неоднозначність трактування цього поняття, що призводить до наукової заангажованості самої ідеї безпеки соціуму.

Мета та завдання статті полягають у тому, щоб

- з'ясувати основні теоретичні підходи до поняття «соціальна безпека»;
- окреслити системний метод дослідження соціальної безпеки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На сьогодні проблематика соціальної безпеки займає важливе місце в системі соціологічного знання й отримала висвітлення в спеціальній науковій літературі. Цьому питанню присвячено роботи О. У. Хомри, Т. Є. Русанової, О. Білоруса, В. К. Кузнєцова, П. В. Шевчука, І. Я. Богданова, В. В. Серебрянникова, В. І. Добренєкова, Ж. Т. Тощенко, Р. Г. Яновського. Проте потрібно констатувати, що окремі аспекти цієї проблеми малодосліджені та потребують теоретико-методологічного обґрунтування.